

Ποιος έχασε την Αγία Αικατερίνη;

/ Γνώμες

Η Ελλάδα, η Αίγυπτος και η διαμάχη για την κυριαρχία και τη θρησκευτική κληρονομιά

- **Γράφει ο Δρ. Τζον Σφακιανάκης**, επικεφαλής οικονομολόγος του Gulf Research Center, ερευνητής στο Chatham House και στο Πανεπιστήμιο του Κέμπριτζ.

Η Μονή της Αγίας Αικατερίνης, που ιδρύθηκε τον 6ο αιώνα επί του Βυζαντινού αυτοκράτορα Ιουστινιανού Α', δεν καταλαμβάνει απλώς μια γεωγραφικά απομακρυσμένη γωνιά της χερσονήσου του Σινά, αλλά και μια μοναδική θέση ανάμεσα στην πνευματική αυτονομία και τον κυριαρχικό έλεγχο, ως μία από τις αρχαιότερες εν ενεργεία χριστιανικές μονές στον κόσμο και ως μνημείο παγκόσμιας κληρονομιάς της UNESCO, η Μονή αντιπροσωπεύει μια σύγκλιση θρησκευτικών, πολιτικών και ιστορικών αφηγημάτων που υπερβαίνουν τα εθνικά σύνορα. Σήμερα, ωστόσο, η Μονή αποτελεί σύμβολο μιας βαθύτερα έντασης: της αντίθεσης ανάμεσα στις ελληνικές αξιώσεις για πολιτιστική και θρησκευτική κληρονομιά και στη διεκδίκηση της εθνικής κυριαρχίας από την Αίγυπτο.

Το παρόν άρθρο υποστηρίζει ότι η απώλεια της ελληνικής επιρροής στην Αγία

Αικατερίνη οφείλεται σε στρατηγική παραμέληση, ανεπαρκή ενίσχυση θεσμών και στην αποτυχία της Ελλάδας να προσαρμόσει την ορθόδοξη διπλωματία της στις γεωπολιτικές πραγματικότητες της Μέσης Ανατολής μετά το 2011. Αντιθέτως, η εδραίωσή του διοικητικού και συμβολικού ελέγχου της Αιγύπτου επί της Μονής αντανακλά μια συνειδητή πολιτική εθνικοποίησης της πολιτιστικής κληρονομιάς, που σχετίζεται όχι μόνο με ζητήματα ασφάλειας, αλλά και με μεταποικιακές επιδιώξεις πολιτιστικής κυριαρχίας.

Η ιστορική αυτονομία της Αγίας Αικατερίνης διαμορφώθηκε τόσο από αυτοκρατορικούς σχεδιασμούς όσο και μέσω τοπικών διαπραγματεύσεων. Ο Αχτναμές του Μωάμεθ -ένα έγγραφο που παραχωρήθηκε από τον ίδιο τον Προφήτη- εγγυόταν την προστασία της Μονής υπό ισλαμική κυριαρχία, και τα διαδοχικά ισλαμικά καθεστώτα σεβάστηκαν αυτήν την ιδιαιτερότητα. Η συνύπαρξη χριστιανικής ιερότητας και ισλαμικής προστασίας συνέβαλε στη διατήρηση της ασφάλειας του τόπου έναντι των περιφερειακών αναταραχών επί περισσότερο από μία χιλιετία.

Ωστόσο, στο πλαίσιο της σύγχρονης κρατικής κυριαρχίας, η θρησκευτική αυτονομία υπόκειται σε περιορισμούς. Αν και η Μονή συνεχίζει να λειτουργεί υπό τη δικαιοδοσία, σύμφωνα με το κανονικό δίκαιο, της Ελληνορθόδοξης Εκκλησίας των Ιεροσολύμων, όλα τα ζητήματα που αφορούν την ιδιοκτησία, την αποκατάσταση, τη χρηματοδότηση από το εξωτερικό και τις αρχαιολογικές δραστηριότητες διεκπεραιώνονται μέσω του αιγυπτιακού κράτους. Ο τελικός διοικητικός έλεγχος ανήκει στο υπουργείο Αρχαιοτήτων και στο υπουργείο Κληροδοτημάτων της Αίγυπτου, τα οποία αντιμετωπίζουν ολοένα και περισσότερο τη Μονή ως *cos* εθνικό περιουσιακό στοιχείο ενταγμένο στην πολιτιστική οικονομία της χώρας.

Η Ελλάδα, παρά τους μακροχρόνιους εκκλησιαστικούς δεσμούς της με τη Μονή, δεν διαθέτει καμία επίσημη νομική εξουσία επί αυτής. Η επιρροή της, επομένως, περιορίζεται στην πολιτιστική διπλωματία, στην εκ-κλησιαστική εκπροσώπηση και στην άσκηση ήπιας ισχύος. Και στους τρεις αυτούς τομείς όμως η Αθήνα δεν ανταποκρίθηκε στις προσδοκίες.

Αποσπασματική προσέγγιση

Αν και η Ελλάδα συστηματικά προβάλλεται ως θεματοφύλακας της Ορθόδοξης Χριστιανοσύνης, η πολιτική της προσέγγιση προς τη Μονή της Αγίας Αικατερίνης παραμένει αποσπασματική και συμβολική, αντί να είναι συνεπής και στρατηγική. Δεν υπάρχει καμία διμερής συμφωνία ή πολιτιστικό μνημόνιο που να ρυθμίζει

ειδικά το διοικητικό καθεστώς Μονής. Παρά τις συχνές συνόδους κορυφής μεταξύ Ελλήνων και Αιγυπτίων αξιωματούχων από το 2014, με κύριο άξονα τη ναυτιλιακή και ενεργειακή συνεργασία, η Μονή σπανίως αναφέρεται σε επίσημα ανακοινωθέντα.

Αυτή η παράλειψη δεν αποτελεί απλώς διπλωματική αβλεψία. Αντικατοπτρίζει την αδυναμία εννοιολογικής ενσωμάτωσης της θρησκευτικής κληρονομιάς στο πλαίσιο της εξωτερικής πολιτικής. Σε αντίθεση με την Τουρκία, που αξιοποιεί ενεργά την οθωμανική και ισλαμική της κληρονομιά ως εργαλείο εξωτερικής επιρροής, η Ελλάδα δεν έχει ακόμη συγκροτήσει ένα συνεκτικό πολιτικό πλαίσιο πολιτιστικής διπλωματίας που να ενσωματώνει την προστασία και την προβολή των ορθόδοξων μνημείων εκτός των συνόρων της.

Η αποτυχία αυτή επιτείνεται από την ανεπαρκή τοπική παρουσία και εμπλοκή της ελληνικής εκκλησιαστικής ηγεσίας. Η ελληνόφωνη μοναστική κοινότητα της Αγίας Αικατερίνης παρέμεινε σε μεγάλο βαθμό απομονωμένη από τους ευρύτερους χριστιανικούς κύκλους της Αιγύπτου, συμπεριλαμβανομένης της Κοπτικής Εκκλησίας, με αποτέλεσμα να χάνονται ευκαιρίες για οικουμενική και διπλωματική αλληλεγγύη. Επιπλέον, οι ελληνικές προσπάθειες να παρακάμψουν την αιγυπτιακή εποπτεία -διοχετεύοντας απευθείας ξένες δωρεές ή πραγματοποιώντας ανεξάρτητες εργασίες αποκατάστασης- έχουν ενισχύσει την αντίληψη περί νεοαποικιακής υπερβολής. Αντιθέτως, η πολιτιστική και διοικητική επιβολή της Αιγύπτου δε επί της Μονής ευθυγραμμίζεται με μια ευρύτερη πολιτική ανάκτησης της αφηγηματικής κυριαρχίας επί θρησκευτικών και ιστορικών τόπων. Από την άνοδο του προέδρου Ελ Σίσι στην εξουσία το 2013, το αιγυπτιακό κράτος έχει δώσει προτεραιότητα στην ασφάλεια και στην εθνικοποίηση τητης θρησκευτικής κληρονομιάς, ιδίως σε περιφερειακές περιοχές όπως το Σινά.

Εντάσσοντας την Αγία Αικατερίνη στις εθνικές στρατηγικές για τον τουρισμό, την ασφάλεια και την ανάπτυξη, η Αίγυπτος την έχει ουσιαστικά εντάξει στην εθνική της ταυτότητα. Ο διορισμός αραβόφωνου προσωπικού, η ανάληψη των εργασιών αποκατάστασης από κρατικούς μηχανισμούς και η ενισχυμένη προβολή της Μονής στο πλαίσιο της αιγυπτιακής ήπιας ισχύος προς το ευρωπαϊκό κοινό, συνιστούν όλα ενδείξεις μιας εσκεμμένης πολιτιστικής επανατοποθέτησης.

Η ευρωπαϊκή χρηματοδότηση

Η αιγυπτιακή προσέγγιση δεν αποτελεί μια μεμονωμένη πράξη επιβολής, αλλά εντάσσεται σε ένα ευρύτερο ιδεολογικό σχέδιο: την ανάδειξη του θρησκευτικού πλουραλισμού σε εθνική -και όχι διακρατική- αξία, και τον αναπροσδιορισμό των

ιερών τόπων ως εργαλεία κρατικής εκσυγχρονιστικής πολιτικής και ενίσχυσης του διεθνούς κύρους.

Μέσα σε αυτό το μεταβατικό κλίμα, ο ρόλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης παραμένει, παραδόξως, υποτονικός. Η Αίγυπτος είναι ένας από τους μεγαλύτερους αποδέκτες αναπτυξιακής βοήθειας και μακροοικονομικής στήριξης από την Ε.Ε. Η Ένωση έχει δεσμευτεί να παράσχει στην Αίγυπτο χρηματοδοτική ενίσχυση ύψους 7,4 δισ. ευρώ, από τα οποία ένα δισ. έχει ήδη εκταμιευθεί και 4 δισ. έχουν εγκριθεί. Το πακέτο περιλαμβάνει μακροοικονομική χρηματοδοτική βοήθεια (MFA), με σκοπό την ενίσχυση της οικονομικής σταθερότητας της Αίγυπτου και την προώθηση βασικών διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων. Ωστόσο η Ε.Ε. δεν έχει καταφέρει να αξιοποιήσει τη χρηματοδοτική επιρροή της προκειμένου να επιβάλει δεσμευτικούς όρους σχετικούς με τη θρησκευτική ελευθερία και την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς.

Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, αν και συχνά λειτουργεί εκ των υστέρων και όχι προληπτικά, μπορεί να αποτελέσει έμμεσο πεδίο προσφυγής για την αμφισβήτηση παραβιάσεων της θρησκευτικής ελευθερίας, της ελευθερίας της έκφρασης και των δικαιωμάτων ιδιοκτησίας -ιδίως αν μελλοντικές εντάσεις γύρω από τη Μονή επεκταθούν σε ευρύτερα ζητήματα θρησκευτικών διακρίσεων ή πλημμελούς διαχείρισης της πολιτιστικής κληρονομιάς»

Επιπλέον, η σιωπή της Ε.Ε. σχετικά με το καθεστώς της Αγίας Αικατερίνης έρχεται σε αντίθεση με την ενεργό παρουσία της σε άλλες περιοχές, όπως με την υποστήριξή της προς χριστιανικούς τόπους πολιτιστικής κληρονομιάς στο Ιράκ, τον Λίβανο και την Αρμενία. Αν η Ε.Ε. επιθυμεί να λειτουργεί ως κανονιστική δύναμη στη Μεσόγειο, η αδυναμία της να αντιδράσει στη σταδιακή οικειοποίηση της Αγίας Αικατερίνης από την Αίγυπτο εγείρει σοβαρά ερωτήματα σχετικά με τη συνοχή των προτεραιοτήτων της εξωτερικής πολιτικής της.

Οι Βρυξέλλες οφείλουν να υπερβούν τον στενό ορίζοντα της αναπτυξιακής διπλωματίας και να εντάξουν τα ζητήματα πολιτιστικής και θρησκευτικής κληρονομιάς στον στρατηγικό διάλογο με το Κάιρο. Διαφορετικά, κινδυνεύουν να νομιμοποιήσουν ένα μοντέλο διαχείρισής της κληρονομιάς που ανταμείβει τον έλεγχο επί του πλουραλισμού και υπονομεύει τις θεμελιώδεις αξίες της ίδια της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Η περίπτωση της Αγίας Αικατερίνης αποκαλύπτει ένα κρίσιμο έλλειμμα στην εξωτερική πολιτική της Ελλάδας: την απουσία ενός αξιόπιστου πλαισίου Θρησκευτικής και πολιτιστικής διπλωματίας, ικανού να λειτουργεί σε ένα πολυπολικό και μετα-βεσπφαλιανό περιβάλλον. Η ελληνική πολιτιστική επιρροή,

που ιστορικά στηρίχθηκε στις έννοιες του οικουμενισμού και της πνευματικής συνέχειας, δεν κατόρθωσε να προσαρμοστεί στις σύγχρονες πολιτικές πολιτιστικής κληρονομιάς των αραβικών κρατών, που δίνουν έμφαση στην εθνική κυριαρχία.

Δεν πρόκειται απλώς για εκκλησιαστική νοσταλγία. Σε περιοχές όπου η ιστορική κληρονομιά και η ήπια ισχύς συνεχίζουν να επηρεάζουν στρατηγικές συμμαχίες - όπως στην Ανατολική Μεσόγειο- η πολιτιστική παραμέληση μετατρέπεται σε γεωπολιτική φθορά. Η υποχώρηση της ελληνικής επιρροής στο Σινά αντικατοπτρίζει αντίστοιχες απώλειες στην Ιερουσαλήμ, την Αντιόχεια και την Αλεξάνδρεια, όπου τα ελληνικά θρησκευτικά ιδρύματα υπάγονται όλο και περισσότερο στις εθνικές πολιτιστικές ατζέντες των εκάστοτε κρατών.

Στρατηγική ασυνέπεια

Η Ελλάδα δεν έχασε την, Αγία Αικατερίνη από τη μία μέρα στην άλλη. Την έχασε σταδιακά, λόγω της ελλιπούς επένδυσης, της στρατηγικής ασυνέπειας και της παρωχημένης πεποίθησης ότι η ιστορική συγγένεια μπορεί να υποκαταστήσει τη σύγχρονη επιρροή. Η Αίγυπτος, αντιθέτως, έχει επιβάλει τον έλεγχό της μέσω μιας νομικίστικης ρητορικής, γραφειοκρατικών μηχανισμών και της επίκλησης της εθνικής κυριαρχίας, όπως αυτό επαναπροσδιορίζεται στο νέο περιβάλλον της Μέσης Ανατολής.

Αν η Ελλάδα επιθυμεί να ανακτήσει τη βαρύτητά της, οφείλει να ξεπεράσει τη νοσταλγία και να εμπλακεί σε μια νέα μορφή εκκλησιαστικής διπλωματίας - ρεαλιστική, προσαρμοστική και βασισμένη στην αμοιβαία αναγνώριση των κυρίαρχων πολιτιστικών πλαισίων. Την ίδια στιγμή, η Ευρωπαϊκή Ένωση οφείλει να επανεκτιμήσει την αδράνειά της και να αξιοποιήσει τα οικονομικά και διπλωματικά της εργαλεία για να υπερασπιστεί τον πλουραλισμό που διακηρύσσει ότι υπηρετεί.

Διαφορετικά, η Αγία Αικατερίνη δεν θα παρα- μένει μια κοινή πνευματική κληρονομιά, αλλά θα γίνει μνημείο της αθόρυβης υποχώρησης της ελληνικής και της ευρωπαϊκής επιρροής -στις περιοχές εκείνες όπου γνώριζαν κάποτε τη μεγαλύτερη ακμή τους.

Πηγή: Έντυπη εφημερίδα Κυριακάτικη Καθημερινή (20 Ιουλίου 2025)